

Justyna
Pobiedzińska

Romville

reżyseria
Elżbieta
Depta

premiera
6.06
— 15

teatr polski
bydgoszcz

Justyna Pobiedzińska
Romville
reżyseria
Elżbieta Depta

scenografia i kostiumy
Agata Andrusyszyn
współpraca muzyczna
Cygański Zespół Pieśni i Tańca
„Jamaro Sveto”
opracowanie muzyczne
Łukasz Maciej Szymborski
konsultacje wokalne
Agnieszka Sowa
skrzypce
Marco Sadowski
video
Mikołaj Walencykowski
światła
Robert Łosicki
koordynatorka projektu
Magda Igielska

występują:
Beata Bandurska,
Maja Brzezińska,
Paweł L. Gilewski,
Martyna Peszko,
Paweł Peterman,
Jerzy Pożarowski,
Jakub Ulewicz

Interwencje kuratorka: Agata Siwiak

Intervenire w języku łacińskim to dosłownie *wchodzić pomiędzy*. Interwencja oznacza „wtrącenie się w jakąś sprawę; wywieranie wpływu w celu osiągnięcia określonego efektu (np. zmiany decyzji); starania, zabiegi z tym związane; mieszanie się jednego państwa w sprawy należące do kompetencji innego” (W. Kopański, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, wydanie XVII, Warszawa 1989). Interwencja może oznaczać przemoc, agresję, przekroczenie cudzych granic.

Z drugiej strony może stanowić formę pomocy jako interwencja kryzysowa – forma wsparcia psychologicznego, terapeutyczny proces w którym dochodzi do konfrontacji ze źródłem kryzysu, by zredukować symptomy chorobowe i przywrócić równowagę. Interwencja taka doprowadza zazwyczaj do spiętrzenia kryzysu, co prowokuje podjęcie konstruktywnych działań.

Projekt *Interwencje* zasadza się na wejściu teatru w rzeczywistość, przekroczenie murów budynku instytucji, szukanie doświadczenia w pozateatralnym „realu” – czasami będzie to przestrzeń konfliktu / kryzysu, czasami miejsca pamięci, ślady, innym razem konfrontacja z osobistą historią. Twórcy spektakli / projektów będą zmuszeni do modyfikacji swojej artystycznej tożsamości – staną się po trosze śledczymi, aktywistami, reporterami wchodzącymi w samo jądro społecznego żywiołu – nieprzewidywalnego, niemożliwego do wyreżyserowania.

W pierwszej edycji *Interwencji* planujemy trzy projekty realizowane w Teatrze Polskim w Bydgoszczy – dwa spektakle (powstające we współpracy z Agencją i Fundacją GAP w Krakowie, w ramach projektu POP-UP, którego kuratorami są Grzegorz Niziołek i Agata Siwiak) oraz działanie, którego finałem będzie instalacja performatywna, oraz kontekstujące premiery debaty i warsztaty.

Spektakle są zrealizowane w tandemach reżyser-reporter. Pierwszy etap prac stanowi wspólna wyprawa reporterska – poszukiwanie tematów, spotkania, wywiady. W drugim etapie zebrany materiał zostanie przełożony na pracę na scenie. Jest to jedyny jak dotąd w polskim teatrze eksperyment, w którym reporter i reżyser współpracują ze sobą w ścisłej symbiozie przez cały proces twórczy – od wyznaczenia palącego tematu społecznego po jego sceniczną transpozycję.

Spektakl „Romville” powstał na podstawie kilku reportaży zebranych w całej Polsce przez reporterkę Justynę Pobiedzińską i reżyserkę Elżbietę Deptę. Pobiedzińska od trzech lat pracuje nad książką o polskich Romach (jej współautorką jest Magdalena Kicińska), która ukaże się nakładem Wydawnictwa Czarne, ponadto pisze dla romskiego kwartalnika „Dialog-Pheniben”. Depta, studentka reżyserii krakowskiej szkoły teatralnej, tematyką największej europejskiej mniejszości zajmowała się jeszcze na studiach psychologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim – jej praca magisterska dotyczyła tematu edukacji tej społeczności. We współpracy ze Stowarzyszeniem Na Rzecz Romów „Newo Dziwipen” prowadziła także zajęcia teatralne dla dzieci romskich.

Agata Siwiak

Jedną z głównych opowieści wykorzystanych w spektaklu jest historia z Legnicy: w listopadzie zeszłego roku podczas meczu derby Zagłębie Lublin – Miedź Legnica, ktoś rozdał kibicom tysiąc szalików z napisem „Łowcy Cyganów”. Następnego dnia do jednej ze szkół grupa uczniów przyszła na lekcje w tych właśnie szalikach. Pewien chłopiec stanął za romską koleżanką i powiedział z uśmiechem: „A teraz będziemy łowić Cyganów”.

Prokuratorskie śledztwo trwa. Szaliki wyprodukował i rozkolportował ktoś o nieustalonej dotąd tożsamości – nie pomogły monitoring, ochrona boiska ani kordon policji. Szaliki leżały przed meczem w kartonach, wiadomo, że było ich tysiąc sztuk – kto chciał, brał. Nikt nie reagował. Władze klubu Miedź Legnica są oburzone tym, co zaszło i zapewnijają, że nie mają z tym nic wspólnego. PZPN nałożył na klub karę, choć winnych wciąż nie ma.

Spektakl próbuje odpowiedzieć między innymi na pytanie: Gdzie zaczyna się nienawiść? Historie w „Romville” zdarzają się wszędzie: w szkole, na stadionie, komendzie policji. Jaki mają wpływ na życie Romów, którzy od setek lat są naszymi bliskimi sąsiadami? Jak nam się żyje razem, co wiemy o sobie i czy wśród Romów są stereotypy na temat Polaków? Czy dyskryminowani dyskryminują? Jeśli tak, to kogo? Do tego opowieść o tradycji, o miłości – a wszystko zamknięte w jednej jeszcze szkatułce. Bo pytamy aktorów, którzy wcielają się w postaci z „Romville” o ich prywatne, ludzkie odczucia wobec rzeczywistości z reportażu. Taki dokument w dokumencie, w dokumentalnym teatrze postdramatycznym.

Justyna Pobiedzińska

Maja Brzezińska, Marco Sadowski (mąż), Kajetan Brzeziński (synek), Bianka Brzezińska (córka)

Romowie lub Cyganie (nazwa własna w języku romskim *Roma* lub *Rroma*, *Rromani* w zależności od dialektu) – nieterytorialny naród lub grupa etniczna pochodzenia indyjskiego, której członkowie tworzą diasporę zamieszkującą większość państw świata.

GELEM, GELEM

hymn Romów

Wędrowałem długimi drogami,
Napotkałem szczęśliwych Cyganów,
Ej Cyganie, skąd wy wędrujecie,
Dokąd głodni, zawędrować chcecie?
Miałem braci, miałem wielu bliskich
Przyszli Niemcy, zabili ich wszystkich.
Wszystkich razem chłopców i dziewczęta,
Zabili też małe niemowlęta.
Dobry Boże uchyl nieba bramy,
Może ujrzę, braci mych Cyganów
Może ruszą na wędrowkę ze mną
Na spotkanie szczęśliwych Cyganów
Wstańcie bracia chodźcie razem z nami
By się spotkać z wszystkimi Romami
Ciemni bracia, siostry czarnoookie
Kocham was jak winogrona słodkie

Liczba notowanych przestępstw z pobudek rasistowskich i ksenofobicznych stale rośnie: w 2012 r. prokuratura prowadziła 473 takie sprawy, a w 2013 r. już 835 (warto zauważyć, że w 199 przypadkach chodziło o przestępstwa wymierzone przeciw Żydom, w 95 przeciw osobom czarnoskórym, w 85 przeciw muzułmanom, a w 62 przeciwko Romom). Tak więc ściganie na drodze karnej, aczkolwiek ważne, ma dla wyeliminowania mowy nienawiści znaczenie drugorzędne. Gdyby bowiem podstawowe instytucje społeczne, takie jak rodzina, szkoła czy Kościół, konsekwentnie kształtowały uczucia i myśli w duchu braterstwa między rasami, narodami i wyznaniami, policjanci i prokuratorzy po prostu nie mieliby czego ścigać. Bo przecież na początku jest słowo.

Piotr Turek

Piotr Turek – prokurator, w latach 2006 – 2011 pracował w europejskim Trybunale Praw Człowieka i Radzie Europy w Strasburgu.

Tolerancja i poszanowanie równej godności wszystkich istot ludzkich stanowią podstawę społeczeństwa demokratycznego i pluralistycznego. Wynika stąd, że co do zasady można uznać za konieczne (...) sankcjonowanie lub wręcz zapobieganie wszystkim formom ekspresji, które promują, promują lub usprawiedliwiają nienawiść opartą na nietolerancji albo zachęcają do niej.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Dialog-Peniben, nr 13, 2014

INTER- NATIO- N A L L R O - M A N I U N I O N

My, naród Romów, Członkowie Romani Union, jesteśmy zdecydowani bronić przyszłości pokoleń Romów przed narodowym zagrożeniem i nienawiścią, które wiele razy za naszego życia sprowadziły na Romów niewypowiedziane cierpienia, nędzę oraz wojenne ludobójstwo i pokładać wiarę w podstawowe prawa człowieka, honor i wartość ludzkiego życia, szacunek dla różnorodności, równe prawa dla mężczyzn, kobiet, dzieci oraz małych i wielkich narodów.

fragment preambuły Karty Światowego Komitetu Romów
(International Romani Union).

Od połowy XX wieku, w państwach Europy Zachodniej następuje coraz bardziej widoczne równouprawnienie społeczności romskiej. Mimo, że w wielu dziedzinach codziennego życia, jak chociażby oświata i opieka medyczna, nadal jest jeszcze wiele do zrobienia, widać już wyraźny zwrot ku lepszemu. Także wśród samych Romów coraz bardziej rozwija się poczucie świadomości narodowej i przysługujących im praw.

W celu poprawy sytuacji życiowej Romów, w całej Europie powstają rozmaite organizacje, stowarzyszenia i fundacje. Od ponad czterdziestu lat działa IRU – International Romani Union – Międzynarodowy Związek Romów. To największa i najstarsza na świecie organizacja zrzeszająca inteligencję i romskich działaczy politycznych, której działalność została zainaugurowana w 1971 roku, na I Światowym Kongresie Romów.

W toku obrad I Kongresu powołano do życia pierwszy administracyjny organ romski - Międzynarodowy Komitet Cyganów (Światowy Komitet Romów), natomiast pierwszym Prezydentem WRU – Word Romani Union – został Slobodan Berberski, pochodzący z Jugosławii. Głównym zadaniem Komitetu było reprezentowanie Romów na forum międzynarodowym. Podczas Kongresu, jego uczestnicy ustalili również, że termin „Rom” jest najwłaściwszym określeniem dla wszystkich Cyganów, oraz zwrócili się do państw członkowskich ONZ o uznanie Cyganów za odrębną grupę narodową i oficjalne nazwanie ich Romami. Zatwierdzono także flagę romską, której głównym

motywem jest Dharmacakra – czerwone koło o szesnastu szprychach, nałożonych w poziomie niebieskich i zielonych pasach. Niebieski pas symbolizuje kolor nieba, zielony jest symbolem ziemi. Obraz flagi jest odniesieniem do cygańskich wędrówek i taborowego życia, braku własnego państwa i życia w drodze oraz symbolizuje indoaryjskie pochodzenie Romów, a także nawiązuje do współczesnej flagi indyjskiej i do indyjskiej czakry, symbolu wędrówki, słońca i nieskończoności.

Za oficjalny hymn romski uznano pieśń pt. „Gelem, Gelem”, który przy ognisku odśpiewano wtedy po raz pierwszy. Nazwa hymnu występuje w wielu różnych wariantach: Gyelem, Gyelem, Dzelem, Dzelem, Djelem, Djelem, Gelem, gelem, Гелем, Белем, Целем, Делем, Джемел, джемел, Opré Roma i Romale Shavale. W języku polskim znaczy „Idę, idę”. Utwór oparty jest na tradycyjnej romskiej melodii, a jego tekst został napisany przez serbskiego muzyka romskiego Žarko Jovanovića, który na II kongresie Romów w Genewie, w 1978 roku został wybrany ministrem kultury romskiej. Muzyk zwrotki hymnu ułożył dzień przed kongresem, w czasie podróży z Walsall koło Birmingham. W tym czasie, w mieście odbywały się protesty przeciwko brutalności policji wobec angielskich Travellersów, podczas których na ulicach Walsall zginęło troje romskich dzieci. Właśnie w oparciu o te dwa nowe romskie symbole – flagę i hymn, uczestnicy kongresu postulowali, aby zamiast takich nazw jak „Cygan”, „Gypsy”, czy „Gitano”, używać w stosunku do Romów ich własnych

nazw: „Rom” i „Romowie”. Oczywiście postulat ten dotyczył grup, które z tą nazwą się identyfikują, a nie np. grupy Sinti, która nazwy tej nie uznaje. Poza wyżej wymienionymi ustaleniami, celem Kongresu zorganizowanego przez World Romani Union, było utworzenie sieci kontaktów między poszczególnymi krajami i ich przedstawicielami ze społeczności Cyganów/Romów, Sinti i Travellersów, a także ustalenie liczebności Romów w tych krajach oraz zainicjowanie międzynarodowego ruchu Romów.

Maja Brzezińska

Mateusz Małyska
<http://www.romologica.net/romologica-net/magazyn/2015-01/201501-art-International-Romani-Union.html>

A takie różne teksty, różne napisy: „Cyganie do gazu”? Ale czy pani by się nie czuła źle, jak pani wchodzi do sklepu i za każdym razem od razu wzrok taki. Od razu. No na ręce mi patrzą.

Raz tak zrypałam w markecie faceta, no po prostu tak zaglądał, tak, i o tak. A zna mnie. Ja mówię:

– Człowieku, co ty tak za mną chodzisz? Co, podrywasz mnie? No jasne, chodź tutaj tylko za mną, bo Polacy nie kradną...

Czy to nie jest przesada? Złodzieje są wszędzie, przecież ja nie będę odpowiedzialna za cały naród! Złodziej nie ma tożsamości. Nie ma. A normalnie

nie idzie zakupów robić! Ale wie pani, skąd to się mnoży? Z domu, no przecież jak się dzieciak rodzi,

to nie wie, co to znaczy kolor czarny – dla niego jest kolor. To się z domu wynosi: nie baw się z Cyganem, bo brudny. Syn mój mieszkał długo

w Londynie i nawet pyta-
łam się go:

– Synku, czy tam też tak
Cyganów...? I co? Tam tak
nie ma. Może dlatego, że
tam jest dużo różnych...?

To była zima 1981, stan
wojenny. Miałem przy-
dział na dwadzieścia pięć
osób i dwadzieścia pięć
butelek wódki. Mimo to
było mnóstwo ludzi – nie
wiem, czy w moim mieście
ktoś miał kiedykolwiek
bardziej ludny ślub, niż
my. Trzy dni przed wese-
lem miasto obiegła plotka,
że żeni się bogaty Cygan
z Ameryki. Nie mogliśmy
się dopchać do ołtarza.
Potem tak sypali moneta-
mi, że aż nas kręgosłupy

bolały od tego zbierania. Jej matka była Niemką. Nigdy mnie nie zaakceptowała. Nawet nie była na ślubie i weselu. Ojciec był, a matka nie. Zawzięta Niemka. W stanie wojennym raz do mnie mówi:

– O, moi już idą, zaraz cię rozstrzelają pod tym płótem!

– Oj, meine Mutti, zanim twoi przyjdą i mnie rozstrzelają, przyjadą moi i cię na tym płocie posadzą, i nie będzie doktora,

żeby cię z tego płotu zdjął. Jej ingerencja w nasze życie przekraczała wszelkie możliwe normy. Nienawidziła mnie.

„Łowcy Cyganów” – każdy wie, że to ma podłoże lokalne. W Łodzi widziew Łódź wyzywa się z ŁKS od Żydów. Ci są Żydzi, i ci są Żydzi. W Rzeszowie Stal Rzeszów – on też są łowcami Żydów, i są wszystkiego łowcami. A żaden Żyd nie został napadnięty. Ty jesteś brudas, mówi się. To prostu takie przezwiska, tak zwane przydomki. Bałtyk Gdynia to są kałduby, Pogoń Szczecin śledzie...

biogramy

ELŻBIETA DEPTA studentka III-ego roku Reżyserii Dramatu na krakowskiej PWST, wcześniej ukończyła z tytułem magistra psychologię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Laureatka Nagrody Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dla studentów uczelni artystycznych za wybitne osiągnięcia artystyczne 2014. Laureatka Stypendium Twórczego Miasta Krakowa 2014. Uczestniczka międzynarodowych i ogólnopolskich festiwali teatralnych, finału projektu Teren TR 2015, laureatka Międzynarodowego Konkursu na photo. mov w ramach Miesiąca Fotografii w Krakowie 2013. Poprzez teatr rozwija również inicjatywy społeczne – w ramach pracy dla Stowarzyszenia Na Rzecz Romów „Newo Dziwipen” prowadziła zajęcia teatralne dla dzieci romskich.

JUSTYNA POBIEDZIŃSKA absolwentka historii sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego i Polskiej Szkoły Reportażu w Instytucie Reportażu. Scenarzystka i reporterka, współpracuje z „Dużym Formatem” Gazety Wyborczej, miesięcznikiem „Zwierciadło”, fundacją Picture Doc i romskim kwartalnikiem „Dialog-Pheniben” i serialem „M jak Miłość”. Współautorka (razem z Piotrem Wójcikiem) książki „Polskie wolności” (Wyd. Narodowe Centrum Kultury, 2014).

AGATA SIWIAK kuratorka Interwencji: rocznik 1974, kulturoznawczyni, kuratorka i producentka projektów teatralnych i interdyscyplinarnych. Autorka i kuratorka realizowanego od 2012 roku dla Samorządu Województwa Wielkopolskiego programu społeczno-artystycznego Wielkopolska: Rewolucje, za który była nominowana do „Paszportu Polityki” w kategorii „Teatr”. W latach 2008 i 2009 dyrektorka artystyczna Festiwalu Dialogu Czterech Kultur w Łodzi (wraz z Grzegorzem Niziołkiem) i wicedyrektorka Miejskiej Instytucji Kultury Miasto Dialogu w Łodzi. W latach 2004–07 związana z Narodowym Starym Teatrem w Krakowie, w którym szefowała festiwalowi baz@rt oraz zajmowała się projektami międzynarodowymi. W latach 2002–04 pracowała w Teatrze Polskim we Wrocławiu, gdzie wraz z Pawłem Miśkiewiczem organizowała Festiwal EuroDrama. Wykłada w Katedrze Teatru, Dramatu i Widowisk na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, gdzie prowadzi specjalizację dla kuratorów teatralnych.

dyrektor **Paweł Wodziński**
zastępca dyrektora **Bartosz Frąckowiak**

główny księgowy **Jacek Grabarczyk**
zespół kuratorsko-dramaturgiczny **Marta Keil, Agnieszka Jakimiak, Dorota Ogrodzka, Magda Igielska**
sekretarka **Marta Pierzchalska**
główny specjalista ds. pracowniczych oraz BHP **Krystyna Müller**
kierownik działu artystycznego **Bernadeta Fedder**
aktorzy **Grzegorz Artman, Beata Bandurska, Paweł L. Gilewski, Mirosław Guzowski, Marian Jaskulski, Marta Malikowska, Alicja Mozga, Roland Nowak, Maciej Pesta, Martyna Peszko, Jerzy Pożarowski, Sonia Roszczuk, Jan Sobolewski, Anita Sokołowska, Małgorzata Trofimiuk, Jakub Ulewicz, Piotr Wawer jr, Małgorzata Witkowska, Marcin Zawodziński**
inspicjenci **Hanna Gruszczyńska, Mateusz Stebliński, Mateusz Tłok, Maria Walden**
zastępca głównego księgowego **Joanna Kraszewska**
specjalista ds. plac **Elżbieta Cieślak**
specjalista ds. księgowości – kasjer **Krystyna Gagajek**
specjalista ds. księgowości **Joanna Szewe, Halina Tabaka**
kierownik działu promocji **Agnieszka Hanyżewska**
specjalista ds. promocji **Magdalena Kołata, Marietta Maciąg, Paulina Wenderlich**
kasjerzy biletowi **Michał Gąsiorowski, Jagoda Sternal**
specjalista ds. obsługi widowni **Charlotte Woźniak**
kierownik działu techniczno-gospodarczego **Waldemar Gracz**
zastępca kierownika ds. gospodarczych **Beata Waszak**
specjalista ds. techniczno – gospodarczych
Maria Skora, Kazimiera Szramka

kierowca-zaopatrzeniowiec **Bożena Lange**
konserwator **Zbigniew Czerniak**
kierownik pracowni krawieckiej **Ewa Stańska**
krawcowe **Alina Tadych, Aldona Włoch**
kierownik pracowni elektro-akustycznej **Robert Łosicki**
elektrycy-oświetleniowcy **Sławomir Szudrowicz, Damian Wesołowski, Eugeniusz Wiśniewski**
akustycy **Leszek Drygas, Łukasz Szymborski**
brygadziści obsługi sceny **Artur Ekwiński**
montażysty sceny **Jarosław Kubiński, Mariusz Pawlikowski, Roman Pietrzak, Piotr Zawadzki**
rekwizytorzy **Eugeniusz Baranowski, Wiesław Mitoraj**
garderobiane **Olga Betańska, Jadwiga Kamińska, Katarzyna Wysocka**
fryzjer **Michał Boroń**
ślusarze-montażyści **Jarosław Andrysiak, Andrzej Kotowski, Krzysztof Pawlak, Witold Włoch**

głosy wykorzystane w spektaklu *Romville*:

listy dzieci: Nina Szymborska, Mateusz Zawadzki

kibice: Artur Ekwiński, Jarek Kubiński, Roman Pietrzak, Krzysztof Pawlak, Mariusz Pawlikowski, Łukasz Jara, Leszek Drygas, Maciej Szymborski, Paweł Peterman, Jerzy Pożarowski, Paweł Gilewski, Jakub Ulewicz, Beata Bandurska, Martyna Peszko, Elżbieta Depta, Hanna Gruszczyńska, Jarosław Andrusiak, Andrzej Kotowski

autorzy zdjęć wykorzystanych w niniejszym opracowaniu:

str. 5: Mikołaj Walencykowski

str. 15: Agata Andrusyszyn

str. 23: Dawid Chalimoniuk, Agencja Gazeta

Spektakl „Romville” powstał w Teatrze Polskim w Bydgoszczy w ramach projektu INTERWENCJE (kuratorka: Agata Siwiak) we współpracy z Agencją Artystyczną GAP oraz Fundacją Gospodarki i Administracji Publicznej w Krakowie w ramach projektu POP – UP (kuratorzy: Grzegorz Niziołek, Agata Siwiak).

Teatr Polski w Bydgoszczy: 6 czerwca 2015 r. (premiera)

Projekt POP – UP w Krakowie: 24 października 2015 r.

współpraca:

patronat
medialny:

DIALOG
pheniben
KWARTALNIK POLSKI

FUNDACJA
DIALOG
pheniben

DF
DUŻY FORMAT

Teatr Polski im. Hieronima Konieczki
Al. Mickiewicza 2, 85-071 Bydgoszcz
www.teatrpolski.pl

SEKRETARIAT
Marta Pierzchalska
e-mail: tp@teatrpolski.pl
tel: 52 33 97 818
fax: 52 33 97 820

INFORMACJA O BILETACH
e-mail: bilety@teatrpolski.pl
tel: 52 339 78 18
od wtorku do piątku w godzinach
otwarcia kasy 12.00-18.00
oraz na godzinę przed
rozpoczęciem spektaklu